

מבשר טוב

פורים

מוצאי תענית אסתר תשע"ג עיה"ק צפת - עמוד א

חג הפורים תש"פ לפ"ק עיה"ק ירושלים ת"ו - עמוד ב

חג הפורים תשע"ד - בקשת הרחמים על בני ישראל פעה"ק ירושלים תובב"א מאמר "ותבך ותתחנן" - עמוד ה'

שיעור חג פורים דמוקפין שחל בשבת ט"ו אדר תשס"ח פעה"ק ירושלים ת"ו דין שואלין ודורשין בענינו של יום - עמוד ז'

מוצאי תענית אסתר תשע"ג עיה"ק צפת

וַיֹּאמֶר מְרַדְכֵי לְהָשִׁיב אֶל אֶסְתֵּר אֵל תְּדַמֵּי בְּנַפְשֶׁךָ לְהַמְלִיט בֵּית הַמֶּלֶךְ מִכָּל הַיְּהוּדִים. כִּי אִם הִתְחַרְשׁ תִּתְחַרְשֵׁי בְּעַת הַזֹּאת רוּחַ וְהַצֵּלָה יַעֲמֹד לַיהוּדִים מִמָּקוֹם אַחֵר וְאַתָּה וּבֵית אָבִיךָ תֵּאבְדוּ וּמִי יוֹדֵעַ אִם לְעַת פְּזֹאת הַגְּעַת לַמְּלָכוֹת (אסתר ד, יג-יד).

יש להבין איך יתכן הדבר שחשד מרדכי באסתר, שהיתה נביאה (כדאיתא במסכת מגילה יד.), ובודאי היתה מצירה בצרתן של ישראל ודואגת עבורם, איך יתכן שתחשוב להציל את עצמה בלבד בבית המלך בלי לעשות איזו פעולה להצלת כלל ישראל.

ויש לבאר, דהנה מצינו בגאולת מצרים שאמר משה רבינו ע"ה לכלל ישראל כשעמדו על הים: "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון" (שמות יד, יד), וכתב באור החיים הק' פירוש פסוק זה, וזל"ק: "ואומרם ואתם תחרישון, יתבאר על דרך אומרם ז"ל (ילקוט שמעוני חלק ב רמז קסג) ארבעה צדיקים מה ששאל זה לא שאל זה, וחלוקה המעולה שבכולן הוא מה ששאל חזקיה, שאמר אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא להתפלל, אלא אני ישן על מטתי ואתה עושה, וכן עשה ה' דכתיב (מלכים ב' יט, לה) בלילה ההוא ויצא מלאך ה' וגו'. והיא המדריגה שאמר משה ואתם תחרישון, פירוש אפילו בתפלה אם אין בכם כח, כמאמר חזקיה תחרישון והוא ילחם לכם, עכל"ק. הרי שישנו מצב שאין צריך כלל להתפלל, אלא להחריש, וה' ילחם מלחמתינו.

והסיבה שנצרך להיות כן, הוא בהקדם מאמר חז"ל בענין הודאה על ניסים, בגמרא ברכות (יב.). "אמר רבה בר חנינא סבא משמיה דרב, כל שלא אמר אמת ויצא שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו, שנאמר (תהלים צב, ג) להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות". ופירש רש"י: "כל מי - שלא אמר ברכת אמת ויצא כמו שתקנוה וכן אמת ואמונה בערבית לא יצא. שנאמר להגיד בבקר חסדך - וברכת אמת ויצא כולה על חסד שעשה עם אבותינו היא, שהוציאם ממצרים ובקע להם הים והעבירם, וברכת אמת ואמונה מדבר בה אף על העתידות, שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו מיד מלכים ומיד עריצים ולשום נפשנו בחיים, ולהדריכנו על במות אויבינו, כל אלה הנסים התדירים תמיד", עכ"ל. והיינו שכשמודים על יציאת מצרים מודים גם על הניסים התדירים שהקב"ה עושה.

ועוד איתא בגמרא שבת (ג:): "אמר רבן שמעון בן גמליאל אף אנו מחבבין את הצרות, אבל מה נעשה שאם באנו לכתוב אין אנו מספיקין, דבר אחר אין שוטה נפגע, דבר אחר אין בשר המת מרגיש באיזמל, איני והאמר רב יצחק קשה רימה למת כמחט בבשר החי, שנאמר אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל, אימא אין בשר המת שבחי מרגיש באיזמל". הרי לפנינו שישנו ענין של "ניסים התדירים" שבכל יום ובכל זמן הקב"ה עושה ניסים עם כל אחד ואחד.

והנה בשעה שנצרך אדם לישועה מעין זו, אין שייך להתפלל, כי אינו יודע כלל שהוא נצרך לאיזו ישועה בכדי להתפלל עליה, וישועה זו נמשכת מהישועה הכללית של גאולת מצרים, כי איתא בספ"ק שגלות מצרים היתה כוללת כל הגלויות, וגאולת מצרים כוללת כל הגאולות, וכמו שבגאולת מצרים היתה הישועה בלי תפילה, באופן של "ואתם תחרישון", כמו כן ישועות אלו הם ג"כ בלי תפילה, והם נמשכות מגאולת מצרים.

וזה גם היה בדעתה של אסתר המלכה, שחשבה שגם עתה הוא זמן כזה שאין להתפלל אלא להחריש, והישועה תבוא מאליה. וכמו בגאולת מצרים שכל כלל ישראל היו בצרה, וגם עכשיו הוא זמן צרה שכל כלל ישראל נתונים בסכנת כליון ח"ו. ומרדכי אמר לה שלא כן הוא, שרק מתי שאין אדם יודע מן צרה המתרגשת עליו, אז יכול להיות לו ישועה גם בלי תפילה, אך כהיום הזה שאנו כן יודעים מן הצרה אז יש להתפלל.

וזה מה שאמר לה: "אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך מכל היהודים", דהיינו אל תחשבי בדעתך שעכשיו זה כמו ביציאת מצרים שכל היהודים היו בסכנה, ובמקרה כזה אין צורך להתפלל, והישועה תבוא מאליה, "כי אם החרש תחרישי בעת הזאת וגו'", שעכשיו בעת הזאת לא יכולה להיות הישועה באופן של "ואתם תחרישון", אלא כעת הזאת יש לבוא אל המלך מלכו של עולם להתחנן לו להציל את כלל ישראל.

השי"ת יעזור שנזכה למחות זרעו של עמלק ולהוושע בדבר ישועה בגאולה שלימה בבנין בית המקדש בב"א.

חג הפורים תש"פ לפ"ק

עיה"ק ירושלים ת"ו

מאמר "נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי"

מעלת הפורים יותר מיום הכיפורים – שאין בקשתו תלויה בתשובה, כי אם "נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי"

א

גדלות מעלת יום הפורים יותר מיום הכיפורים

אמר הרה"ק מרוז'ין צוקלה"ה זי"ע, שמעלת יום הפורים גדולה מיום הכיפורים. על פי מ"ש בתיקוני זהר (דף נז:): וזלה"ק: "בהוא זמנא דאתקשטת באלין לבושין דכפרה [ביום הכיפורים], אתמר בה (אסתר ה, א) 'ותלבש אסתר מלכות', ובהון עאלת לפני ולפנים, הדא הוא דכתיב (שם) 'ותעמוד בחצר בית המלך הפנימית', ובהון נשאה חן בעיניו. ורזא דמלה (בראשית ט, טז) 'וראיתיה לזכור ברית עולם', ומיד (דניאל ט, יט) 'ה' שמעה ה' סלחה, ה' הקשיבה ועשה אל תאחר'."

"פורים אתקריאת על שם 'יום הכפורים', דעתידין לאתענגא ביה, ולשנויי ליה מעינוי לענג. ומה דאיהי שכינתא אסור ביה נעילת הסנדל, בהוא זמנא אתמר בה (שיר השירים ז, ב) 'מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב', וענוגא וחדוה וכמה טבין מזומנין לגבה, ודא יהא בזמנא דפורקנא בעגלא" ע"כ.

ומכאן הוכיח הרוז'ינער, ממ"ש "פורים אתקריאת על שם יום הכיפורים", והרי יום הכיפורים רק מתדמה אל הפורים, שהוא בכ"ף הדמיון, כמו הפורים. ונמצא אם כן מעלת יום הפורים גופא גדולה יותר מיום הכיפורים, שהוא רק מדמה עצמו בכ' הדמיון אל הפורים.

ויש לבאר בדברי קדשו, מה היא אותה מעלה שמתגדל בה כוחו של יום הפורים יותר מיום הכיפורים, שהוא יום המובחר מכל ימות השנה, ואיזו מעלה מצינו בפורים שהתחזק בה כוחו יותר מיום כיפור.

ובסיום פיוט שושנת יעקב: "וגם חרבונא זכור לטוב", יש להבין מה ראו להכניס את חרבונא, שעל פי פשוטו היה גוי אחד מסריסי המלך, ביחד עם 'שושנת יעקב' שהלה ושמחה, ומה ראו להכניסו כאן ולהזכירו תמיד בחג הפורים, והוא צריך ביאור.

ב

גדלות יום הפורים יותר מיום הכיפורים

והנראה בעז"ה בביאור החילוק שבין פורים ליום הכיפורים, שכוחו של יום הכיפורים תלוי בתשובה, וכדי שיתקבלו תפילות ישראל ביום הקדוש מוכרחים לזה שיעזור השי"ת לעשות תשובה בשלמות.

שכן עיקרו של "יום הכיפורים" הוא בכפרה, כד"א (ויקרא טז, ל) "כי ביום הזה יכפר עליכם, לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ד' תטהרו". ובהעדר חלות כפרת יום הכיפורים הופקע כוחו, כי כל עיקרו ושורשו מיוסד על כפרתו. ולכן צריכים אנו לעזוב כל העבירות, ולמחוק את כל העוונות אף אלו שנעשה בשגגה ח"ו, ורק עם מחיקת העבירות וכפרת יום הכיפורים פועל כוחו לישועתם של ישראל.

אולם חג הפורים נראה דשאיני בעצם יסודו, ואינו תלוי בכפרה ובתשובה של ישראל. שכן נראה ביסוד מחצב יום הפורים כשפעלה אסתר בפעולותיה לכוונן ולייסד את חג הפורים, שמבואר בפסוקי סגולת היום (אסתר ז, ג) "ותען אסתר המלכה ותאמר, אם מצאתי חן בעיניך המלך, ואם על המלך טוב, תינתן לי נפשי בשאלתי, ועמי בבקשתי".

וזאת נודע שדברי אסתר אל המלך רומזים תמיד אל המלך העליון ב"ה, כאשר כבר ייסדו חכמינו ז"ל להדיא במדרש (אסתר רבה ג, י): "ר' יודן ור' לוי בשם ר' יוחנן, כל מקום שנאמר במגלה זו 'למלך אחשורוש', במלך אחשורוש הכתוב מדבר, וכל מקום שנאמר 'למלך' סתם משמש קדש וחול".

וחזינן בתפילתה ששטחה אסתר כאן בתחנונים לפני המלך, מלכי המלכים הקב"ה, שאין תפילתה ובקשתה תלויה בשום דבר, שאין כאן לפנינו כי אם עצם גוף התפילה והבקשה מצד עצמה: "תינתן לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי". ואין אנו מוצאים בבקשתה לא התנצלות ולא בקשת סליחה וכפרה, כי אם עצם התפילה בלבד, והרי היא בקשה שאינה תלוי בדבר.

וכן הוא בעוד כמה מקומות במגילת אסתר, שבכל פעם ששואל המלך את אסתר 'מה בקשתך' ותעש', שכאמור פנימיות המכוון הוא למלך עליון. הרי אין תשובתה של אסתר ובקשתה תלויה בשום דבר ובשום תנאי, כי אם עצם הבקשה עצמה.

וכן הוא לעיל (ה, ח) "אם מצאתי חן בעיני המלך, ואם על המלך טוב, לתת את שאלתי ולעשות את בקשתי". ולהלן קאפיטל ח' (פסוק ה): "ותאמר אם על המלך טוב, ואם מצאתי חן לפניו, וכשר הדבר לפני המלך, וטובה אני בעיניו, יכתב להשיב את הספרים מחשבת המן וגו'".

הרי לפנינו בכל תחינותיה ובקשותיה של אסתר המלכה, אין בה כי אם "נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי" בלבד. וכך התייסד ונשרש חג הפורים בישראל לדורות, שלא תהא סגולתו וכוחו תלויה בבקשת הסליחה והכפרה של ישראל, כי אם בעצם הדבר בלבד, אחר שיקום איש ישראל ויזעק על נפשו בבקשת התפילה מצד עצמה "נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי", שבזה סגי לקבלת תפילתו.

וזו היא המעלה הגדולה שיש בחג הפורים יותר מביום הכיפורים, שהרי כל תפילות ישראל ביום הקדוש כולם מבקשים על הכפרה ועל הטהרה מן העוון, וממילא מתוך כפרת יום הכיפורים ותשובת יום הכיפורים נפעל בתוצאה שמתקבלים בקשותיהם ותפילותיהם לחתום גזר דינם לטובה לשנה טובה ומבורכת.

מה שאין כן יום הפורים אין עיקרו מיוסד על הכפרה, כי אם לקרב איש ישראל את עצמו על עצם הבקשה והתפילה, שיעמיד עצמו לפני המלך ב"ה ויבקש ויתחנן בכל לב, "נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי", ומצד עצם הבקשה עצמו ימצא חן בעיני המלך ותתקבל צלותה ובעותה של ישראל בהאי יומא עילאה לטובה.

ברם זאת צריכים אנו, אל עצם הבקשה והתפילה עצמה, שצריך איש ישראל לקום ולהתפלל ולבקש על נפשו ועל עמו ביום הפורים הנורא. וכדחזינן בדרכי התהוות יסוד חג הפורים בימים ההם, כשעמדה אסתר והתחננה על נפשה

אחר שלושת ימי צום ובכי ותחנונים, ולא נתנה מנוח לנפשה, כי אם בכתה והתפללה וביקשה על נפשה בכל לשון של בקשה, "נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי". וכמו כן אף אנו לזאת כן צריכים אנו, לעמוד ולבקש על נפשי ועל עמי, לשטוח התפילה והתחינה ביום גדול זה.

והגם כי כלפי קבלת התפילה נתבאר שאינה תלויה בדבר, ואין תפילות חג הפורים תלויים בתשובה. מכל מקום אל גוף הבקשה אנו כן צריכים, וכל מי שמבקש באמת ביום הזה נענה בבקשתו ומתקבלת תפילתו ברחמים וברצון.

וקיימא לן הלכתא בהך יומא עילאה "כל הפושט יד נותנים לו", כמו שנפסק בשולחן ערוך הלכות פורים (סי' תרצד ס"ג): "אין מדקדקים במעות פורים, אלא כל מי שפושט ידו ליטול נותנים לו. ובמקום שנהגו ליתן אף לאינו יהודי, נותנים" עכ"ל.

ויש לנו לדייק בלשון חכמים מרפא, שלא אמרו 'הפושט יד נותנים לו', כי אם בלשון ריבוי "כל הפושט יד", לרבות את כל ישראל כולם, יהיה מי שיהיה, יהיה איך שיהיה, אם הוא רק נכנס בכלל "כל הפושט יד", לבקש מלפני השם יתברך 'נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי', הרי שנותנים לו ועושים לו בקשתו.

אך מדויק כאן גם כן, "כל הפושט יד", שצריך להיות 'פושט יד', לפשוט את ידו כלפי שמיא, ולבקש מלפניו בתפילות ותחנונים, נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי. ואם רק יפרש בקשתו, שתהא בקשה נכונה של אמת, בקשה רצינית, הרי שהוא בוודאי נענה בבקשתו ונותנים לו.

כי בסגולת יום הפורים אין עורכים עמו חשבון, כיצד התנהג במשך כל ימות השנה, מה פעל ומה עשה, ואין נכנסים עם האדם בחשבון עוונות, אף אם חטא ח"ו או שנכשל רח"ל בימות השנה, אין זה קשור לבקשתו ותפילתו של יום הפורים. כמו שנתבאר שבזה גדלה מעלת הפורים, ורק ביום הכיפורים תליא קבלת התפילה בכפרה, והוא יום הדין לעבור לפניו כבני מרון, ולתת דין וחשבון על כל מה שפעל ועשה כל השנה, ועל פי תוצאות הדין ובקשת התשובה והכפרה שישראל מתכפרים נעשית בקשתם.

לא כן הוא חג הפורים דנן, שאין הדבר תלוי בתשובה ובכפרה, ואין מתחשבים עם האדם ביום הזה לפי מעשיו, כי אם בעצם בקשתו ותחינתו. וכל שנכנס בכלל 'הפושט יד', שהיא הבקשה והתחינה 'נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי', הרי זה נענה, ומה בקשתך ותעש.

ג

הזכרת חרבונא לטוב הגם שלא עשה כלום בעצם ישועת ישראל רק סיפר על העץ המוכן – כל שכן איש ישראל בכל מעשה קטן זכור לטוב

וזאת נוכל ללמוד ממה שאנו מזכירים מדי שנה בחג הפורים, 'גם חרבונא זכור לטוב'. ונראה באשר תמהנו למה נכנס אותו חרבונא גוי נחות מסריסי המלך, להזכירו ביחד עם 'שושנת יעקב צהלה ושמחה'.

אך באמת לא חרבונא הוא שהביא את הישועה לישראל, כדמוכח בפסוקי המגילה שאין חרבונא זה כי אם כמזכיר ומראה מקום על מציאות העץ אשר הכין. אבל גם בטרם הזכרת חרבונא את העץ כבר נחרץ משפט מוות על המן, כמ"ש (אסתר ז, ח) "ויאמר המלך, הגם לכבוש את המלכה עמי בבית, הדבר יצא מפי המלך, ופני המן חפו". הרי מפורש בקרא להדיא שכבר יצא הדבר מפי המלך, ומכיון שבא לכבוש את המלכה עמי בבית, הרי אין לך מורד במלכות גדול מזה, ונתחייב ראשו למיתה ובתלייה על העץ, כמו שתלו את בגתן ותרש על העץ מחמת שביקשו לשלוח יד במלך. ולפיכך 'פני המן חפו', כי כבר נחרץ משפטו והתחייב בנפשו, תיכף כאשר יצא הדבר מפי המלך, וכל המורד במלכות דינו בתלייה על העץ.

ואם כן לא חרבונא הביא את משפטו של המן, ולא הוא שהביא התשועה לישראל, כי אם ניצל אותה הזדמנות שכבר התחייב המן מיתה וכבר חרץ המלך את גורלו, להזכיר על דבר העץ המוכן לו לתלייה. כד"א (שם ט) "ויאמר חרבונא אחד מן הסריסים לפני המלך, גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי אשר דבר טוב על המלך עומד בבית המן גבוה חמשים אמה, ויאמר המלך תלוהו עליו".

ולפי זה נראה שדווקא משום האי טעמא הכניסו את חרבונא להזכירו לטוב בחג הפורים, ללמד שאף כי לא על ידו באה התשועה לישראל, שכן כבר מוכנה היא ועומדת גם בלעדיו. מכל מקום הרי גם הוא דיבר טוב על ישראל, ועשה

איזה פעולה לטובתם של ישראל, במה שדיבר והזכיר אותו העץ המוכן לתלייתו של המן. ועל אותה טובה קטנה שעשה חרבונה בהידור הריגת המן ותלייתו על העץ, על טובה זעירא זו מזכירים אותו לטובה תמיד.

לפיכך הכניסוהו עם שושנת יעקב, ללמד קל וחומר לישראל קדושים, שאם בגוי נחות הדברים אמורים על אחת כמה וכמה תגדל מעלת איש ישראל והזכרתו לטובה בהאי יומא רבא. שכן כללא הוא בידינו מזקני הק' צוקללה"ה זי"ע בדברי בינה, וכן הוא בכמה ספרים הקדושים, שהיהודי הגרוע ביותר תמיד טוב ונעלה יותר מן הגוי הטוב ביותר.

ואם כן הלא דברים קל וחומר, אם חרבונה הגוי שרק הזכיר מציאות העץ המוכן להמן 'זכור לטוב' מדי שנה בשנה בחג הפורים, קל וחומר שיהא כל איש מישראל עולה ונזכר לטוב, שבוודאי פעל ועשה דברים טובים לטובתם של ישראל בעולם, הרבה יותר ממה שעשה חרבונה. ועל כך 'שושנת יעקב צהלה ושמחה', כי כל ישראל כולם עולים ונזכרים לטובה בחג הפורים הנורא.

ובכן המורם מן הדברים, שאין בודקים ביום הפורים, ואין הדבר תלוי כי אם במשאלת הלב בלבד. "כל הפושט יד נותנים לו", כל ממש, בכל מקום שיהיה ובכל מצב שיהיה, כל שפושט ידו נותנים לו. ורק צריכה להיות בקשה ותפילה של אמת, בקשה הנוגעת לכבוד שמים, בין איש ישראל לקונו, או לצרכיהם וטובתם של ישראל קדושים, שבזה נמצאת בקשה המועלת, בקשה נכונה שיש בה תועלת לעשות נחת רוח לבורא יתברך שמו, או להטיב עם בני ישראל, שזה סימן הבקשה של אמת. והרי הוא נזכר לפנינו לטובה, בקל וחומר ממה שחרבונא הגוי זכור לטוב.

וכל איש ישראל ניגש בשופי היום בחג הפורים לפני המלך בתפילתו ובבקשתו, 'נפשי בשאלתי ועמי בבקשת'. ולהעלות בהאי יומא זיכרון כל ישראל לטובה ולברכה לפני השם יתברך, ובכך ימצא כל אחד זכור לטוב בסגולת חג הפורים.

יעזור השם יתברך שיעלה זיכרון כל איש ישראל לטובה, ומהרה נזכרה שיעלה ויבוא ויגיע זכרונו של כללות ישראל לטובה ולברכה, להחיש את גאולתו ופדות נפשנו, בביאת גואל צדק במהרה בימינו, אמן.

חג הפורים תשע"ד – תורה ב'

בקשת הרחמים על בני ישראל

פיעיה"ק ירושלים תובב"א

מאמר "ותבך ותתחנן"

חג הפורים גדול יותר מיום הכפורים, שאינו אלא "כ-פורים", כמו פורים, ופורים עצמו גדול ממנו. כדאיתא בתיקוני הזוהר הק' (דף נז ע"ב): "פורים, אתקריאת על שם 'יום הכפורים', דעתידין לאתענגא ביה, ולשנויי ליה מעינוי לעונג וכו'" עכ"ל"ק. מבואר שנקרא חג הפורים על שם יום הכפורים, אבל מעלתו גדלה יותר שהוא כבר הגיע למדרגת העונג, ולעתידי עתידים ישראל להפכו גם ליום הכיפורים מעינוי לעונג, כמו בפורים.

ומה מצינו ביום הכיפורים, שאמרו בו (שבועות יג. רמב"ם פ"א מהל' תשובה ה"ד) שעיצומו של יום מכפר, עיין דרשת כל נדרי שנה זו שנתבאר באורך. וכמו כן בחג הפורים, שיום הכפורים נדמה אליו, גם כן עיצומו של יום מכפר, גם אם אין עושים התשובה כראוי, זה טבוע בעצם כוחו של האי יומא עילאה, לכפר הכל לבני ישראל.

ובמגילת אסתר (ח, ג) אמר הכתוב: "וְתוֹסֵף אֶסְתֵּר וְתִדְבֶּר לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ, וְתַפֵּל לְפָנֵי רַגְלָיו, וְתַבְּרָךְ וְתַתְּחַנֵּן לוֹ, לְהַעֲבִיר אֶת רַעַת הַמֶּן הָאֲגָגִי, וְאֵת מַחְשַׁבְתּוֹ אֲשֶׁר חָשַׁב עַל הַיְהוּדִים". ואכן נענה המלך לבקשותיה ומשאלותיה, וציווה לכתוב הספרים לביטול גזירת המן ומחשבתו, וכמ"ש (שם ח) "ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם בשם המלך, וחתמו בטבעת המלך וכו'".

ויש להבין מה קרה כאן בפתאום שהסכים המלך לביטול הגזירה, הרי כל העת היה בעצה אחת עם המן הרשע בגזירת שמד על ישראל, וכמו שאמרו רז"ל (מגילה יד.) במשל דבעל התל ובעל החריץ כנודע, ומה קרה כאן ששינה את דעתו, וכיצד נתהפך לבבו לביטול הגזירה.

ונראה על פי הידוע מספרים הקדושים, שיש בכח הבכיה והדמעות להפך דין לרחמים. וזה יסוד דברי העוללות אפרים שהובאו בהגהות וחידושים למסכת שבת להגאון הר"ר אליהו גוטמאכער מגרידץ זצלה"ה בעמ"ס צפנת פענח (נדפס בש"ס וילנא שלהי מסכת שבת), וז"ל שם (לדף קל ע"א, תוד"ה שש בתוה"ד): "וגם איתא בעוללות אפרים סי' תט"ו, שכל חולה המתפלל, או בתפילה עבור הנימול יכווין 'חנני ה' כי אומלל אני' (תהלים ו, ג) - שאני נימול. וגם יכווין כל אדם על צרותיו בעת בכי הנימול מייסורי המילה, שקול זה עולה בלי מונע מכל קליפה שייכלל גם תפילתו. על זה נאמר (שם ט-י) 'כי שמע ה' קול בכי', כלומר בכי הילד הנימול. 'שמע ה' תחנתי, ה' תפילתי יקח', והוא עצה נפלאה. לכן יש לנהוג לומר רק מזמור זה [בעת הברית, היינו מזמור למנצח בנגינות על השמינית, תהלים קאפיטל ו, ע"ש עוד] "עכ"ל.

ובדרך זו מפרשים גבי בתיא בת פרעה, שנאמר בה (שמות ב, ו) "ותפתח ותראהו את הילד, והנה נער בוכה, ותחמול עליו וכו'". ותמוה, מה חמלה התעוררה עליו, כאשר גדלה בבית פרעה, בית של אכזריות, ובוודאי ידעה גזירת אביה (שם א, כב) "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", ומדוע זה ביטלה גזירת המלך והצילה הילד בחמלתה.

ברם תירצו שזה סוד כוח הבכיה, שיש בסגולת הבכי להפוך אף לב אכזר וקשה, בהיותו חודר וחוצב גם לבבות של אבן.

והיינו שמפרש הכתוב, שבראותה "והנה נער בוכה", אז מיד "ותחמול עליו", שלא יכלה לעמוד כנגד אותו בכי שהיה רעיא מהימנא בוכה ומבכה על צרותיהם של ישראל.

[וז"ל הזוהר הקדוש בהאי קרא (ח"ב דף יב ע"ב): "אמר רבי יהודה, כל מלין דעלמא תליין בתשובה ובצלותא דצלי בר נש לקודשא בריך הוא, וכל שכן מאן דאושיד דמעין בצלותיה, דלית לך תרעא דלא עאלין אינון דמעין, מה כתיב 'ותפתח ותראהו את הילד', 'ותפתח', דא שכינתא דקיימא עלייהו דישראל כאימא על בנין, והיא פתחה תדיר בזכותיהון דישראל. כיון שפתחה, 'ותראהו את הילד', ילד שעשועים דאינון ישראל, דמתחטאן קמי מלכיהון (נ"א מאריהון) בכלא, ומיד דמתחננן קמי קודשא בריך הוא הדרי בתשובה, ובכאן קמיה כבא דבכי קמי אבוי, מה כתיב 'והנה נער בוכה', כיון דבכי, אתעדו (ס"א מתתברי) כל גזרין בישינ דעלמא, מה כתיב 'ותחמול עליו', אתער עלוי ברחמים ומרחם ליה וכו'. אמר רבי יהודה, לזמנא דאתי מה כתיב (ירמיה לא, ח) 'בבכי יבואו ובתחנונים וגו'', מהו בבכי יבואו, בזכות בכי דאם הילד שהיא רחל, יבואו ויתכנשון מן גלותא, ואמר רבי יצחק, פורקנא דישראל לא תליא אלא בבכי וכו', הדא הוא דכתיב (שם) בבכי יבואו ובתחנונים אובילם" עכ"ל"ק.

ובתיקוני הזהר (דף כו ע"ב): "אבל שערי דמעה לא ננעלו, ולית מאן דאפתח לון לאלין שערים, עד דייתי מארי דדמעה, דאתמר ביה 'ותפתח ותראהו את הילד והנה נער בוכה', ולית היכלא מתפתחא אלא ביה, ודא איהו ותפתח, ותפתח ודאי (נ"א דאיתפתח האי) היכלא לגביה, [הדא הוא דכתיב (תהלים נא, יז) אדנ"י שפתי תפתח], במאי אתפתח ליה בדמעה, הדא הוא דכתיב והנה נער בכה, ומיד ותחמל עליו" עכ"ל"ק].

וכמו כן יתבאר לפי דרכו בדין, "ותפול לפני רגליו ותבך ותתחנן לו", כאשר הפילה אסתר בכיות ותחנונים רבים בדמעות שליש להעביר רעת המן, זה גרם המהפכה בלבו של אחשוורוש. והגם שהיה עומד כל העת בתוקף לקיום הגזירה, ולא הסכים ברשעותו לבטלה, וגם אחר שציווה לתלות את המן על העץ, ושמע בפירוש בקשתה של אסתר (אסתר ז, ד) "כי נמכרנו אני ועמי להשמיד להרוג ולאבד וכו'", והוא אף הוא שאל ותמה (שם ה) "מי הוא זה ואיזהו אשר מלאו לבו לעשות כן", לא עשה בנדון זה כלום, והשאיר הגזירה על מקומה. - ומכל מקום כאשר הוסיפה אסתר הרבה בכיות ותחנונים, וראה אותה בוכה ומתחננת כל כך, ונופלת ארצה ומשתפכת נפשה בזעקות ובכיות נוראות, לא היה יכול יותר לעמוד בזה, ובכך התהפך לבבו בסופו של דבר, וביום כ"ג בסיון נענה לה וביטל גזירת השמד מישראל.

*

ריבנונו של עולם!

כמה בכיות רבות ודמעות מרות שופכים ישראל לפניך, לבטל מהם כל גזירות רעות וקשות. זה כמה אלפי שנים שנהר דמעות ישראל עולה ומשתפך בכל מיני גזירות ושמות.

והרי אסור להתאכזר בדין, כיצד ניתן להישאר באכזריות קשה לנוכח בכיות ודמעות רבות וקשות הניגרים מעיניהם של ישראל בלי הרף.

ועל כך נאמר באחי יוסף (בראשית מב, כא) "אבל אשמים אנחנו על אחינו, אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו, על כן באה אלינו הצרה הזאת". שפירשו שם בספורנו וכלי יקר ואור החיים הק', שהגם שישבו בדינו וגזרו בו עונש מיתה בדין תורה, ואף שכינה הסכימה עמהם. – מכל מקום היו צריכים לשמוע "בהתחננו", ולא להתאכזר כנגד תחנונים ובכיות שהיה יוסף מרבה בתחנונים להצילו מן הגזירה. וכבר נתבאר דין זה באורך במאמר לפני התקיעות א' דר"ה דהאי שתא.

וישראל קדושים לא רק שמרבים תמיד בבכיות ובתחנונים לפניך, והבכי עצמו כבר צריך לעורר הרחמים והחמלה, כאשר מצינו שאפילו בלבות קשים כאבן של רשעים ואכזרים כאחשוורוש הרשע, ובתיה בת פרעה, כשראו הבכיות והדמעות התהפך לבבם לטובה. – אבל ישראל יש להתמלא יותר רחמים עליהם, גם לנוכח כל הצרות נוראות שעוברים עליהם, בהררי האפר ונהרות של דם, שישראל קדושים מושלכים לאש ודמם נשפך כמים, כשרק בשואה האחרונה נטבחו שש מיליון על קידוש השם.

ולנוכח כל זאת בוודאי ישמע ה' לקול בכיותינו ובקשותינו, ויתקבלו תפילותיהם ובקשותיהם של ישראל בהאי יומא עילאה, להינצל מכל הרודפים אחריהם בגזירות קשות ורעות, הרוצים להתנכל להם לישראל בגוף ובנפש, ברוחניות ובגשמיות. "יהי רצון מלפניך שומע קול בכיות, שתשים דמעותינו בנאדך להיות, ותצילנו מכל גזירות קשות אכזריות".

ויהי רצון שיתהפכו כל הגזירות לטובה רבה לישראל, ונזכה להיושע בדבר ישועה ורחמים, ישועה פרטית וישועה כללית, עדי ביאת גואלנו גואל צדק ובנין בית המקדש במהרה בימינו אמן.

שיעור

חג הפורים דמוקפין שחל בשבת

ש"ק פרשת צו

ט"ו אדר תשס"ח

פעיה"ק ירושלים ת"ו

בדין שואלין ודורשין בענינו של יום

א

בביאור מהו ענינו של יום

מכילתין (דף ד' ע"א): "ואמר רבי יהושע בן לוי, פורים שחל להיות בשבת, שואלין ודורשין בענינו של יום. מאי אריא פורים אפילו יו"ט נמי, דתניא משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום, הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, והלכות חג בחג, פורים איצטריכא ליה, מהו דתימא נגזור משום דרבה, קמ"ל ע"כ.

צל"ד "ענינו של יום" מהו, ומצינו בראשונים דיעות חלוקות, אם הוא ענינו של נס שהיה היום, או בהלכות פורים השייכים להיום.

ובתוס' שם כתבו: "פורים שחל להיות בשבת, דווקא בשבת, לפי שאין קורין המגילה משום גזירה דרבה, אבל בחול א"צ שהרי קורין המגילה, וטפי איכא פרסומי ניסא" עכ"ל.

משמעות דבריהם, דדינא דשואלין ודורשין משום פרסומי ניסא הוא, במקומה של מגילה, וא"כ צריכה הדרשה להיות "מענינו של יום". (ע' חי' הריטב"א)

וכן מדייקים הריטב"א ופנ"י בלשון רש"י בדין: "שואלין ודורשין, מעמידין תורגמן לפני החכם, לדרוש אגרת פורים ברבים" עכ"ל. והיינו, מגילת אסתר, שהיא נקראת אגרת הפורים, ובה צריך לדרוש היום.

ובר"ן (ב; ד"ה פורים בתוה"ד) כ': "שו"ר בענינו של יום, כלומר בענינו של נס ודרשה של מגילה" עכ"ל.

אבל דעת הרא"ש ז"ל דהיינו הלכות פורים, ולא מענינו של נס, וז"ל (פ"א ס"ה): "שואלין ודורשין בענינו של יום, הלכות פורים, כדאמרין דורשין הלכות פסח בפסח, הל' עצרת בעצרת, והלכות החג בחג, אבל מקרא מגילה בשבת לא קרינן וכו'". עכ"ל, והיינו דס"ל דשו"ר בפורים שחל בשבת, בהלכות הפורים, וכדיני שו"ד בהל' פסח בפסח וכו' שלמדין ההלכות השייכים ליום, כמו כן הכא.

ובריטב"א ז"ל הביא הדעה דשו"ר בענינו של יום היינו, בהלכות מגילה, ודחה הדברים שהרי כבר קראו המגילה לפני השבת, וא"צ לדרוש עכשיו עוד בהלכותיה, ולפיכך מסיק דהיינו בענינו של נס, משום דפורים שחל בשבת לית בזמניה זכירה אחרינא בפה אלא שמחה בעלמא וכו' דינא הוא דנדרוש בענין הנס משום פרסומי ניסא" עכ"ל.

וכן נראה דעת הרמב"ם ז"ל (פ"א מהל' מגילה, סוף הל' י"ג), שהוסיף טעמא בהאי הלכתא: "שו"ר בהלכות פורים באותה שבת, כדי להזכיר שהוא פורים, עכ"ל. ומשמע דדורשין מענינו של נס, דבזה שייך טעמא "כדי להזכיר שהוא פורים", דאין המגילה נקראת להזכיר ניסי הפורים, אבל אם בהלכות פורים, אינו כדי להזכיר, אלא להודיע האסור והמותר בשבת זו.

נמצינו למדין דעת רוב מנין ובנין של הראשונים ז"ל, דשו"ר בענין הנס בפורים שחל בשבת, ולא מהל' פורים.

והנפ"מ בזה אי דברי ריב"ל בפורים שחל להיות בשבת דייקא, או דלמא אף בכל שנה בפורים שחל בחול, נמי שו"ר בענינו של יום ביום הפורים. דאי בעניני הנס הוא ולפרסומי ניסא, כשחל בחול א"צ דהא איכא מגילה עצמה, וטפי איכא פרסומי ניסא בקריאת המגילה. אבל בהלכות פורים הוא השו"ד, זה אין שייך לדווקא לפורים שחל בשבת, דאף בכל שנה ושנה בחג הפורים, צריך לדרוש בהל' הפורים גם כשחל בחול. וריב"ל חידש רק דאף בפורים שחל בשבת, לא גזרינן משום דרבה ויכול לדרוש בהל' הפורים, אבל דין דרשה הלזו אף בחול הוא.

וביאור הסוגיא לרוב הראשונים, דפרכינן מאי אריא פורים אפי' כל יו"ט נמי דתניא משה תיקן וכו' הל' פסח בפסח כו', הלא בפורים לא אמר ריב"ל מדרישת ההלכות, רק מענינו של נס, ומאי מדמינן לה לשאר יו"ט שהוא בהלכות היו"ט.

וצ"ל דעכ"פ כלפי יסוד חובת הדרשה מדמינן לה, דמאי חידש ריב"ל דיש דין דדורשין בפורים, הלא בכל יו"ט יש דרשה, ולא נחית הש"ס לאיכות ענין הדרשה, רק לעצם חובת הדרשה, דפשיטא היא, ומשני דסד"א נגזור משום דרבה, אבל אה"נ דרשות משונות הם לגמרי זמ"ז, דהכא בענינו של נס, והתם בהלכות הפסח.

וגם נראה דלפי הנתבאר דדינא דשו"ר הוא לדרוש בענין הנס לפי"ז יהיה צריך לקים דין זה ברבים דייקא לפרסומי ניסא, שהרי מבואר בתוס' דדינא דשו"ר בפורים שחל בשבת הוא לפי שאין קורין המגילה ומש"ה בחול אין צריך שהרי קורין המגילה וטפי איכא פרסומי ניסא, ובשבת דאיכא לדינא דשו"ר במקום קריאת המגילה וא"כ צריך שיהיה ברבים לפרסומי ניסא.

וגם איתא בגמ' מגילה [ג.] "אמר רב יהודה אמר רב: כהנים בעבודתן, ולוים בדוכנן וישראל במעמדן - כולן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה, תניא נמי הכי: כהנים בעבודתן, ולוים בדוכנן, וישראל במעמדן כולן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה. מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה, קל וחומר מעבודה. ומה עבודה שהיא חמורה מבטלין, תלמוד תורה לא כל שכן"

והוא משום שקריאת המגילה הוא לפרסומי ניסא, ויש להסתפק אם הוא הדין לדרשת פורים שחל בשבת שהיו מבטלים עבודה לדינא דשו"ד בענין הנס וצ"ע.

והלום ראיתי דבר מחודש בשועה"ר ריש הלכות פסח, (ריש סי' תכט), אחר שמסדר יסודות הדינים דשואלין ודורשין, אם גם "דורשין" הדרשנים ברבים, או רק דין "שואלין" הוא, דהשואל בהו שואל כענין, או תרווייהו. ושכיום שהכל כתוב בספר, מצוה על כאו"א שילמוד ההלכות וכו', כתב שם עוד (סעיף ד): "מרע"ה תיקן להם לישראל שיהיה כל חכם העיר דורש לבני עירו, בכל רגל בענינו של יום, נס הנעשה בו ביום, כגון בפסח ביציאת מצרים, ובעצרת במ"ת, ובחג בהיקף ענני כבוד, וג"כ ידרוש לעם בכל רגל הלכות הצריכות וכו', ועכשיו אין נוהגין לדרוש הלכות בחג עצמו (לפי שהכל כתוב בספר), אלא דורשין באגדה מענינו של יום" עכ"ל.

והרי, שמפרש עיקר הדגש בדרשה "בענינו של יום, בתקנת מרע"ה את מועדי ה' אל בני"ה הוא בכל רגל בענין הנס הנעשה בו, וכמו שכ' הראשונים הנ"ל גבי פורים שחל בשבת, כתב הוא שזו תקנת משה בכל רגל.

ומדברי הראשונים ז"ל הנ"ל אין נראה כן, דמשמע דזהו חידושיה דריב"ל דייקא גבי פורים שחל בשבת, משום דחסר פרסומי ניסא דקריאת המגילה, לכך צריך לדרוש בענינו של נס, וא"ז ענין כלל לתקנת משה לישראל דאמרי' (דף לב). וידבר משה את מועדי ה' אל בני"ה, שיהיו שו"ד בענינו של יום, דזהו בהלכות בלבד, וכלישנא דהברייתא הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת כו', וזהו אולי רק ברגלים בלבד.

וסוגיא דידן דמדמינן להו אהדדי, כבר נת' דאינו מוכח מכאן שדיניהם שווין והוא אותה ענין דרשה, דלא נחתין לעצם הדרשה ואיכותה, רק עצם חובת הדרשה שצריך לדרוש בזה פרכינן דהוא אף בכל יו"ט. ודוק"ה

ב

חידוש החת"ס דפורים קטן מה"ת

מתניתין (ו:): "אין בו אדר הראשון לאדר השני אלא קריאת המגילה ומתנות לאביונים", ומסקינן פירושא בגמ' שם, דהכי קתני, אין בין י"ד שבאדר ראשון ל"ד שבאדר שני אלא מקרא מגילה ומתנות, הא לענין הספד ותענית זה וזה שוין, ע"כ.

ובהגהות חתם סופ"ר שבסוף המסכתא שם, יצא בדבר חדש, דפורים קטן דאורייתא, וז"ל: "דע דלפע"ד, וכן משמע ברמב"ן סוף ספר המצוות, דעיקר פורים וחנוכה דאורייתא מק"ו דריב"ק לקמן יד ע"א, וק"ו דאורייתא, אלא דסגי בשום זכר לנס, ואנשי כנה"ג תקנו לקרות מגילה ושמחה ומשתה, וכן בחנוכה תקנו החשמונאים נרות, וכ"ז דברי קבלה ודרבנן, אבל מה"ת מחוייב לעשות שום זכר לנס. וע' ברדב"ז וח"צ, ומייתי להו המגיה במשל"מ פ"א ממגילה הל' י"א, דזריזים מקדימים דוחה לעשיית המצוה מן המובחר, דלעולם מצוה לזרז ולהקדים. וא"כ קשה כיון דמחוייבים מה"ת לקבוע זכר לנס, א"כ מ"ט דחאו לאדר השני משום סמיכת גאולה לגאולה, הלא זריזים מקדימים עדיף טפי. ונ"ל משו"ה תקנו מדינא באדר ראשון בי"ד וט"ו לאסור בהספד ותענית עכ"פ, ויצאו בזה חובת דאורייתא שכבר עשו זכר לנס, ושום מצוותה דדברי קבלה דחו לשני משום גאולה לגאולה כנלע"ד עכ"ל.

ויותר פירש דבריו בהרחבה בתשובתו (או"ח סי' ר"ח) וז"ל שם: "ומ"ש דפורים וחנוכה וכל ימי מג"ת לעשות זכר לנס ממות לחיים הוא דאורייתא ממש מק"ו וכו', מ"מ היינו לעשות שום זכר לנס, אבל איכות וכמות הזכרון ההוא הוא מדרבנן, כגון קריאת מגילה ומשלוח מנות וכו' הכל מדרבנן, אבל לעשות שום זכר קצת, ולכה"פ לאסרו בהספד ותענית הוא דאורייתא מק"ו הנ"ל. ובזה נתיישב לי מ"ט וסברא לאסור בהספד ותענית בי"ד וט"ו באדר הראשון, ממ"נ אם אין עושין אותו פורים ממש מה ענין לאסור בהספד ותענית, והנה בלא"ה נמי צ"ע מה ראו באמת לקבוע פורים בשני וכו' הלא זריזין מקדימין למצוות ואין מעבירין על המצוות עדיף וכו' א"כ מחוייבים לעשות מיד באדר הראשון משום אין מעבירין על המצוות וכו" עכ"ל.

תמצית דברי מרן החת"ס זצללה"ה, דעיקר פורים וחנוכה, דאורייתא נינהו, וכ"כ הרמב"ן שהביא בשרשים, דק"ו מה"ת, וריב"ק לק' (יד). יליף ק"ו מפסח, אם מעבדות לחרות ק"ו ממות לחיים, וא"כ עצם חובת היום לעשות זכר לנס מה"ת היא, ורק כל תקנותיהם כיצד יהיו זכרון זה, איכות הזכרון וכמותו, זה הכל מדרבנן, דבחנוכה תקנו בנרות, ובפורים במגילה ומשלו"ח ומתנ"א, וכו'.

ועוד שהחייב לעשות זכר לנס מחויב כבר מאדר ראשון מדין זריזין מקדימים וכן מדין אין מעבירין על המצות וזה רק שייך לחיוב זכר לנס שכבר נתחייב באדר ראשון אבל שאר תקנות של פורים שתקנו חז"ל סעודה ומשלוח מנות וכו' מכיון שלא נתחייב עוד אין בזה אין מעבירין על המצות ולכן ס"ל לחז"ל דעדיף לתקנם באדר שני שהוא הידור משום מיסמך גאולה לגאולה עדיף בזה ודו"ק.

וצ"ע בדבריו שאחר שהוכיח מהמשל"מ דזריזין מקדימים וכו' ואין מעבירין על המצות עדיף מהידור מצוה, א"כ מסתבר דמסברא זו של אין מעבירין היו צריכים חז"ל לתקן כל עניני פורים באדר א' ולא להמתין לאדר ב' ולקיימו בהידור, שהרי דינא דאין מעבירין עדיף, וכל דתקון כעין דאורייתא תקון, ומאי טעמא חילקו בזה המצווה לשנים שזכר לנס יעשו באדר ראשון והמצות דרבנן באדר ב' וצ"ע.

[ובאשר הסכים בפשיטות לדברי האחרונים ז"ל, דדינא דזריזין מקדימין למצוות, ואין מעבירין על המצוות עדיף טפי מקיום מצוה מן המובחר בהידור. נתבאר אצלינו במ"א (עי' שיעור יום ד' תצוה י"ב אדר תשס"א), דלאו ברירא מילתא, דכלפי זריזין מקדימין אולי באמת לעולם מצווה לזרז ולהקדים לכל הפחות להתעסקות בהכנה למצוה. אבל כלפי אין מעבירין על המצוות, במצוה אחת, שמצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, בזה י"ל דעדיפא קיום מצוה בהידור מן המובחר, ומותר להעבירנה לצורך קיומה המהודר יעו"ש וא"ז שייך לנידון דידן שהוא מצוה אחת ובזה ליכא להאי דינא דאין מעבירין במקום הידור מצוה ורק בשני מצות בזה נראה עדיף דינא דאין מעבירין מהידור מצוה משא"כ בעניננו]

ועיין עוד בשו"ת אבני נזר חלק או"ח סימן תקו דכתב וז"ל: "ואין להביא רא' דמותר להעביר על המצוה כדי לעשות המצוה בשלימות יותר מהא דמגילה (דף ו' ע"ב) דמפרש טעמא דקורין המגילה באדר השני משום דמסמך גאולה לגאולה עדיף. הרי דמעבירין משום זה מאדר ראשון. לא קשה מידי דהתם תקנו חכמים משם זה הזמן קריאה באדר ב'. ושוב לא הוי מעביר כלל. ופשוט" עכ"ל.

ומשמע מדבריו שכיון שתיקנוהו באדר שני משום מיסמך גאולה לגאולה שוב אין כאן דין דאין מעבירין משום שאדר ראשון אינו זמנו והרי הוא כחודש שבט ולא שייך ביה דינא דאין מעבירין. וצ"ע בדבריו שהא גופא צ"ב מדוע תיקנוהו באדר שני והרי כל דתקון כעין דאורייתא תקון ואם כן היה עדיף לעשותו באדר ראשון משום האי כללא דזריזין מקדימין ואין מעבירין על המצוות.

אך נראה דכונת האבני נזר שהכא לא שייך למימר אין מעבירין וכו' וזריזין מקדימין, דכיון שעדין לא נתחייבו עוד במצות פורים ורק חז"ל באו לקבוע המצות דפורים בזה אמרו לקבעו באדר שני משום מיסמך גאולה לגאולה ואין זה שייך לדינא דאין מעבירין על המצות שהרי עדין לא נתחייבו רק כשיש חיוב מצוה שכבר נתחייב בה בזה שייך לומר אין מעבירין על המצות וחייב לעשות בזמן הראשון שבא לפניו, משא"כ הכא שעדין לא נתחייבו במצות של פורים.

ועכ"פ לשיטת החתם סופר דכ"ז עדיפא מהידור המצוה, חידש, דע"כ פורים קטן באדר א' דאורייתא, ואיסור הספד ותענית בו מה"ת הוא, מכיון שנתחייב לעשות זכר לנס, ואח"כ ישלים ההידור דמגילה ומשלו"ח וכו' באדר"ב למיסמך גאולה לגאולה. את"ד. ובזה שמדרבנן עוד לא נתחייב כחיוב דאורייתא זכר לנס ע"כ יכלו רבנן לדחות מו"מ וכו' לאדר ב'.

ויש לעורר בדבריו מסברא, דלכ' לעשות שום זכר לנס, הוי עדיפא שיהיה זכר בעשיה בחיוב, ולא רק בשלילה בהמנעות מן ההספד ותענית, דבזה אכתי לא מינכרא מספיק דהוא משום זכר לנס, דדלמא אין מת בעירו, יעזור השי"ת, שבאמת לא יהיו מתים, ולא סיבות לגזור תענית, וא"כ היכן הזכר בזה, ועדיפא הוי שיעשה מעשה בפועל בחיוב, שיעשה בשביל להעלות זכר הנס ["פוזעטיבע"] וצ"ע.

ועוד צ"ע דידוע שיטת הבית הלוי [ח"ב - סימן מן] שהידור מצוה שייך רק בעת קיום המצווה אך לאחר קיום המצווה לא שייך לקיימה שוב בהידור יותר כיון שכבר קיים המצווה ויצא בה, ולפי"ז בעניננו שאיכא הידור מצוה למיסמך גאולה לגאולה, והכא הרי קיים המצווה דאורייתא דזכר לנס באדר א', ואת מצוה זו אינו מקיים בהידור, דהרי מה שמקיים באדר ב' מקרא מגילה וכו' בזה אינו הידור מצוה דאורייתא, כיון שכבר כלתה מצוותו ונמצא שלא הידר רק במצוה דרבנן ולא במצוה דאורייתא. וצ"ע.

וביסוד דבריו, מצינו בראשונים ז"ל כמה וכמה שיטות בפורים קטן, והובאו דיעותיהם בשו"ע סי' תרצ"ז ס"א, וז"ל: "יום י"ד וט"ו שבאדר ראשון אין נופלים על פניהם, ואין אומרים מזמור יענך ה' ביום צרה, ואסורים בהספד ותענית, אבל שאר דברים אין נוהגים בהם. וי"א דאף בהספד ותענית מותרים" ע"כ

נמצא דלדיעה השנית שהביא המחבר, שהיא דעת מהר"ם רוטנבורג והרא"ש ז"ל, מותרים לגמרי בהספד ותענית, ולא נוהג בהם כלל שום זכר לנס, והא דאמר' בגמ' דאסורין מוקי להו כשיעברוהו ב"ד או בט"ו ע"ש. וא"כ לדידהו בודאי לא קאי דברי החת"ס דיש חיוב מה"ת באדר הראשון לקבוע זכר לנס. ודבריו צדקו אליבא דדיעה קמייתא שהביא המחבר האוסרת בהספד ותענית כמובן.

ודעה נוספת מצינו בראשו' היא דעת פסקי הרי"ד ז"ל והמאירי ז"ל (), די"ד אדר ראשון אסור לפרוים בהספד ותענית ומותר למוקפים, וט"ו אסור למוקפים ומותר לפרוים. ודלא כאדר השני, ששניהם אסורים לשניהם, ע"ש. ולדיעה זו יש לפלפל לדברי החת"ס, דפורים קטן דאורייתא מ"ש מפורים גדול דשניהם אסורין של זה בזה, א"כ הרי אף אדר ראשון פורים הוא וליתסרי תרווייהו בתרווייהו. ויש לפלפל בזה דמ"מ לא אחמירו בהו כולי האי לאסור שניהם, וסגי לכ"א ביומו בשביל זכר הנס ודו"ק.

אמנם ברמ"א שם הביא דעה נוספת: "וי"א שחייב להרבות במשתה ושמחה בי"ד שבאדר ראשון (טור בשם הרי"ף), ואין נוהגין כן, מ"מ ירבה קצת בסעודה, כדי לצאת ידי המחמירים, וטוב לב משתה תמיד" עכ"ל.

וכבר נזכר דעה זו בתוס' מגילה (דף ו' ע"ב ד"ה ור"א בתוה"ד): "ויש שנוהגין לעשות ימי משתה ושמחה בי"ד וט"ו של אדר הראשון וריהטא דמתניתין נמי משמע כן מדקאמר אלא מקמ"ג ומתנ"א בלבד, מכלל דלענין משתה ושמחה זה וזה שוין, ולא נהירא וכו' " עכ"ל ע"ש. וזו דעת הר"ן ז"ל (ג: ד"ה אלא), די"ד וט"ו דאדר א' הינם "ימי משתה ושמחה, והיינו עיקר חיובא דסעודה יתירה, דאמרינן מחייב איניש לבסומי בפוריא וכו' " עכ"ל ע"ש. אך צריך עיון לשיטה זו מדוע אין משלח מנות באדר א' אם יש דין שמחה.

ובשיטה זו, יותאמו יותר דברי החת"ס ז"ל, דפורים קטן דאורייתא, וחיובו מה"ת לעשות שום זכר לנס, ואיכא לדידהו אף עשיית זכר בחיוב בפועל ממש, דהא נוהג בהם משתה ושמחה, וחיוב להרבות בסעודה, כדי לבסומי הוא רק בפוריא הרגיל, ובכך שפיר הוי זכרון לנס כראוי גם בסעודה קטנה לכבוד הנס.

ונמצא שרק בדעת הראשונים שחייבים לעשות סעודה קטנה מעט אפ"ל דהוא מפאת זכר לנס, וגם הרי כתב בשאלתות דיסוד סעודת פרים הוא כדי שיודה וישבח להשי"ת בסעודה וא"ש בזה.

ג

חיוב שו"ד מדין זכר לנס דאורייתא

בנתיב דרכו של החת"ס זצלה"ה, נראה לבאר בדרך חדש, דינא דשוואלין ודורשין בענינו של יום בפורים שחל להיות בשבת, דנראה דהיינו מחיובא דאורייתא לעשות זכר לנס, דהא כל תקנות וסדרים שסידרו אנשי כנה"ג באיכות וכמות הזכרון דפורים, במגילה ומתנ"א סעודה ומשלו"מ, - אין בידינו בפורים שחל בשבת אפילו אחת מהנה, כ"א מחמת טעמה, מגילה משום גזירה דרבה, ומתנ"א שעיניהם של עניים נשואות וכו'. וכן סעודה לעשות אותם וכו' ולא בשבת וכו' ומשלו"מ שייך לסעודה. וא"כ נמצאת השבת ללא שום אחת מן התקנות שתקנו לזכר הנס, וא"כ כיצד יקיים בפורים שחל בשבת חיובא דאורייתא למיעבד זכר לנס, [דחיוב זה חל עליו בפורים עצמו, כשם שמעבדות לחירות חל עליו בחג הפסח, כן ממות לחיים חל עליה ביום הפורים], וכיצד ובמה יקיימונו, לפיכך חידש ריב"ל דפורים שחל להיות בשבת שו"ד בענינו של יום- והיינו כשיטות רוב הראשונים מענינו של נס, וכדפירשו התוס' שהוא במקום מגילה בחול, דבמקום מגילה א"צ לדרשה, ובדליכא מגילה בעי דרשה לפרסומי ניסא, נמצא מדבריהם איכות הדרשה כמעט כאיכות המגילה. וכשם שבחול מתקיים זכר הנס ע"י המגילה, כן בשבת יתקיים זכר הנס ע"י שדורשין בענינו של נס.

והוא המכוון בדברי הריטב"א ז"ל, "משום דבפורים שחל בשבת לית בזימניה זכירה אחרינא אלא שמחה בעלמא, דינא הוא דנדרוש בענין הנס, משום פרסומי ניסא" עכ"ל, ולהחת"ס צ"ל דהיינו משום חיובא דאורייתא דזכר לנס שחל עליו בהאי יומא דשבתא שחל בה חג הפורים.

ואם כנים אנו בדרכינו, תתיישב תמיהה רבתא שנתחבטו הפוסקים בפורים שחל להיות בשבת, והיא קושיית המהר"ל בן חב"ב ז"ל, הביאוהו הפוסקים (סי' תרפ"ח ס"ו), מסוגיא דבבלי (בדף ל). דאמרינן "דמוקפין דעבדי בחמיסר עשיה וזכירה בהדי הדדי קא אתיין", והיינו כשמואל דקורין בשבת פורים פרשת זכור, נמצאת זכירה דזכור ועשיה דפורים בהדי הדדי, והשתא קשיא, איזו עשיה איכא למוקפין בפורים שחל להיות בשבת, הלא מגילה

מקדימין לקרוא בע"ש משום גזירה דרבה, ומתנ"א שייך למגילה, ואי נימא דבבלי מודה להירושלמי דסעודה ביום א' ט"ז באדר א"כ נשארה השבת ללא שום עשיה, דמשלוח מנות שייך (לשבת). ומחמת חומר קושיא זו העלה המהר"ל בן חביב, דבבלי דידן פליג על הירושלמי וס"ל דסעודה בשבת היא והיינו עשיה דמוקפין בהדי זכירה. וא"כ צריך לפסוק כהבבלי ולא כ"ח, דסעודה בשבת, וכן הורה למעשה, ועשה מעשה בירושלים עיה"ק לעשות סעודת פורים בשבת, וכן משלוח מנות בשבת דשייך לשבת.

ועיין מג"א (ס"ק י') שנדחק ליישב ראיותיו, ובמחצית השקל שם, די"ל דבהזכרת על הניסים בשבת היינו עשיה דידהו. ונדחקו הפוסקים בישוב ראיותיו.

ובהאמור נתייבבה קושייתו כמין חומר, דהא תקנו לנו חז"ל תקנת עשיה מיוחדת בפורים שחל בשבת, לעשות בו זכר לנס, ע"י ששואלין ודורשין בענינו של נס, דלפי העולה מדברינו באות הקדום, א"ז דין צדדי שצריך לעסוק בה' החג וענינו, כבשאר ימים טובים, אלא דין מחודש שחודש ריב"ל בפורים שחל בשבת במיוחד בשביל קיום מצות הזכרון לנס שיעשה בו ביום – וכמשנ"ת מדברי החת"ס דזהו חיוב יסודי מה"ת בפנ"ע, מלבד חובות דרבנן שתקנו אנשי כנה"ג מצוות היום, דהם נדחו לימים אחרים, אבל עיקר חיוב התורה של זכר הנס קיים ביום השבת, ולזה תקן ריב"ל לעשות פורים גם ביום השבת ע"י הדרשה מענינו של נס.

וא"כ שפיר מתקיימת "עשיית" הפורים ביוםא דשבתא, כראוי וכיאות, דהא בכל שנה כשפורים בחול במה חשיב עשיה, בקריאת המגילה, וכבר נת' דדרשה בענין הנס כמגילה היא.

וע"ד שפרש"י (ד. ד"ה יזמרך כבוד) ענינה של מגילה: "ארוממך ה' כי דיליתני, דרשינן בפסיקתא, במרדכי ואסתר והמן ואחשורוש, וקריאת מגילה שבח הוא שמפרסמין את הנס והכל מקלסין להקב"ה" עכ"ל. וכיוצא בדבר ממש הדרשה מענין הנס ג"כ שבח הוא שמפרסמין הנס ויהיו הכל מקלסין להקב"ה, והיינו הך מגילה ודרשה תרווייהו עשיה המה לזכר הנס ואיכא בהו פרסומי ניסא.

תו ארווחנא בדרך זו, מה שנתעורר בפמ"ג (תרצ"ג, א"א סק"ב), אמאי אין אומרים הלל בפורים שחל להיות בשבת, דהא בגמ' (יד.) מבואר ב' טעמים למה אין אומרים הלל בפורים, או משום דקריאתה של מגילה זו היא הילולה, או משום דאכתי עבדי דאחשורוש אנן עיי"ש.

ובחידושי המאירי (דף יד. שם) כתב לחדש, גבי מי שאין לו מגילה, דלטעמא דאכתי עבדי אנן פטור מקריאת הלל, אבל לטעמא דקריאתה זו הילולה, באין לו מגילה ונעדר מקריאתה, צריך לומר ההלל, וע' בפרמ"ג שחידש כן מעצמו, והוא כבר מפורש במאירי שם. דבעי למיחש לטעם הלזה ולקרוא את ההלל.

וא"כ כמו"כ הקשה הפרמ"ג גבי ט"ו שחל בשבת, דאין מקרא מגילה, א"כ יתחייבו לומר הלל בשבת זו. ועיי"ש בפרמ"ג דנדחק לתרץ בזה דלא פלוג רבנן, וכשם שאין הכל אומרים הלל בפורים כך לא יאמרו מי שאין לו מגילה ובט"ו שחל בשבת עיי"ש.

אך מה נעשה לפי מה שהעלה המאירי שם, דראשון נראה יותר, דמי שאין לו מגילה צריך לקרוא הלל, א"כ אף בפורים שחל בשבת, מ"ט אין קורין בו הלל, וזו לא ראינו ולא שמענו בשום דוכתא בפוסקים דצריך לקרוא ההלל בשבת זו.

ובדרכינו ניחא שפיר, דהא שואלין ודורשין בשבת זו בענינו של נס, וכשם שקריאתה זו הילולה, כך דרשתה זו הילולה, כאשר נתבאר מדברי רש"י ז"ל דכשומעים העם שבחי המקום בעניני הנס הכל מקלסין להקב"ה ואין לך הלל להקב"ה יותר מדרשה כזו.

ד

כמה הערות בדברי החת"ס

ובעצם דברי החת"ס יש לעיין, מכיון דמחדש דפורים קטן באדר ראשון דאורייתא, אמאי לא תקנו אף בו שיהיו שואלין ודורשין ב"ד וט"ו שבאדר הראשון מענינו של נס, ובהכי עדיפא טפי דליהוי זכר לנס, כמעט כמגילה ממש,

וכמשנ"ת דהיינו עשיה שפירתא דזכרון הנס, ובודאי עדיפא מאיסור הספד ותענית בלבד, דאינו אלא בשלילה וכמשנ"ת ולא ניכר ב"י זכר, ובשו"ד איכא הכירא וזכרון טובא וצ"ע.

תו צ"ע בהבנת סברת ד' החת"ס, דמשום הידורא דמיסמך גאולה לגאולה דחאו כל התקנות דפורים לאדר השני, ומצוה דאורייתא נתקיימה באיסור הספד ותענית באד"א. וצ"ע מנ"ל סכינא חריפא לחתוך מעיקר מצות הפורים כל הידוריה, ולקיימה באיסור הספד ותענית בלבד, מחמת הידור צדדי הלזה דמיסמך גאולה לגאולה, והלא טפי מסתברא למיסמכה לגאולתה זו עצמה שעליה נתקנה, ולא להפסיד ולקלקל כל הידורי תקנות מצוה זו עצמה, משום ריוח דהידור צדדי של מיסמך גאולה לגאולה. כי הסברא נותנת דיותר צריך לדאוג לקיום מצוה זו מן המובחר טפי בכל הידוריה ותקנותיה ולסמוך אותם לגאולתם זו עצמה, ולוותר על הידורא דסמיכה לגאולה אחריתא על חשבון ניתוקם מגאולתם זו עצמה, -דהא לדברי החת"ס עיקר מצות הפורים דאורייתא באדר הראשון מתקיימת ולא בשני, ושם עומדת המצוה בגלמודה באיסור הספד ותענית בלבד ודוק"ה וצ"ע.

ונכדי היקר שרגא ני"ו אמר, דלפי מה שדנו האחרונים גבי שזה מעוברת שיש בה ב' אדר, די"ל דכל ענינים וחובים שהיו באדר הראשון חוזרים ומתחדשים באדר השני (ע' משנ"ב תרצ"ז ס"א), א"כ לפי"ז אף עצם חובת הפורים וזמן גאולתה חוזרת ומתחדשת באדר הב', ואולי אף מדאורייתא, וא"כ שפיר נמצאת מתקיימת המצוה כהידורה סמוך לגאולתה עצמה וגם מסמך גאולה לגאולה. ודו"ק.

וחיוב לעשות זכר לנס מחוייב כבר מאדר ראשון מדין זריזים מקדימים וכן מדין אין מעבירין על המצות. וזה רק שייך לחיוב זכר לנס שכבר נתחייב באדר ראשון אבל שאר תקנות של פורים שתקנו חז"ל סעודה ומשלוח מנות וכו' מכיון שלא נתחייב עוד אין בזה אין מעבירין על המצות ולכן ס"ל לחז"ל דעדיף לתקנם באדר שני שהוא הידור משום מסמך גאולה לגאולה עדיף בזה ודוק.

להצטרפות לרשימת התפוצה שילחו מייל לכתובת m0732951213@gmail.com